

EEDER

100 TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN YÜZÜNCÜ YILI Edebi Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı

Aralık 2023

Atf/Citation: Karataş, D. (2023). "Mizah Süreli Yayınlarında Yeni Harflerin Öğretilmesi". *Edebi Eleştiri Dergisi*. Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 213-235.

Derya KARATAŞ*

Mizah Süreli Yayınlarında Yeni Harflerin Öğretilmesi**

Teaching the New Alphabet in Humour Periodical Publications

ÖZ

Süreli yayınlar; yayımlandıkları dönemin toplumsal, siyasi, gündelik olayları hakkında ipucu veren önemli kaynaklar arasında yer alır. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte mizah süreli yayınları, inkılapları halka aktaran ve bu inkılapların halk tarafından benimsenmesini veya yerilmesini sağlayan bir görevi üstlenir. Halkı ilgilendiren ve halk üzerinde bir dönüşüm başlatacak olan Harf İnkılabının mizah süreli yayınlarına yansımaları geniş çaplı olmuştur. 1928 yılında yayın hayatını sürdüren Akbaba, Babacan ve Yeni Köroğlu gazetelerinde yeni harflerin kabul edilmesi ile ilgili pek çok yazı ve görsel yer alır. Halkı yeni harfleri öğrenmeye teşvik etmek, alfabe değişikliği ile ilgili gelişmeleri halka aktarmak amacıyla düz yazıların yanında atasözü, şiir, mâni gibi farklı türlerde yazılar yazılır. Yeni harflerin kullanılmasını sağlayan yarışmaların yanında karikatür ve resimlerle yeni harflerin benimsetilmesi ve öğretilmesi amaçlanır. Yeni harflerin öğretilmesinde yaygın ve örgün eğitimin yanı sıra süreli yayınlar da bir öğretmen vazifesi görür. Kısa bir süre içerisinde okur yazar oranının artmasında ve inkılabın gerçekleşmesinde başarıya ulaşılır.

Anahtar Kelimeler: Harf İnkılabı, mizah, basın, Latin alfabesi.

ABSTRACT

Periodical publications are important sources that give clues about the social, political and daily events of the period in which they have published. After the proclamation of the Republic, humor periodical publications convey the reforms to the public and ensure that these reforms were adopted or criticized by the public. The Alphabet Reform, which concerned the public and would initiate a transformation in the public, had wide-ranging reflections on humor periodicals. Akbaba, Babacan, Yeni Köroğlu newspapers which continued their publishing life in 1928, contain many articles and visuals about the acceptance of the new letters. In order to encourage the public to learn the new letters and to inform the public about the developments related to the alphabet change, these newspapers contain proverbs, poems and mani in addition to prose. Moreover, contests to promote the use of the new letters, caricatures and photos are used to promote and teach the new letters. Periodical publications are like teachers in teaching new letters. In a short period of time, success was achieved in increasing the literacy rate and realizing the reform.

Keywords: Alphabet Reform, humour, press, Latin alphabet.

* Arş. Gör, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, derya.karatas@ahievran.edu.tr

** [Araştırma Makalesi] Geliş Tarihi: 30.11.2023 Kabul Tarihi: 22.12.2023 Yayın Tarihi: 31.12.2023 DOI: 10.31465/eeder.1398628

Giriş

Yazılı dil ve yazı dili olarak uzun yıllardan beri kullanılmakta olan Türkçe, tarih boyunca pek çok farklı alfabe ile yazılmıştır. Alfabenin değişmesinde etkileşimde olunan kültürlerin, göç ve fetihlerin, toplumsal ihtiyaçların etkisi bulunur. Türklerin kullandığı alfabe sayısını başlıca on üç olarak belirten Talat Tekin bu alfabeler arasında geniş ölçüde kullanılan alfabeleri Köktürk, Uygur, Arap, Latin, Slav olarak sıralar (1997: 7). Eski Türkçe döneminde kullanılan Köktürk, Uygur, Brahmi, Soğd gibi alfabelerden sonra Türklerin, İslamiyetin kabulünün etkisiyle kullanmaya başladıkları düşünülen Arap alfabesi, 1928 yılında Latin alfabesinin kabulüne kadar 10 yüzyıllık bir sürede kullanılmasıyla Türkiye Türklerinin kullandıkları en uzun soluklu alfabelerden birisi olarak kabul edilir. Uzun soluklu bu alfabenin yerine yeni bir alfabenin kabul edilmesi, var olan yazı dizgesi yerine yeni bir yazı dizgesinin kabul edilmesi sebebiyle yeniden yazılaştırma (regraphization) olarak adlandırılır (İmer, 2001: 56).

Latin harflerine geçiş, resmî olarak her ne kadar 1928 yılında gerçekleşmiş olsa da bu tarihin öncesinde alfabe değişikliği konusunda bazı çalışmalar yapılır. Bu çalışmalar, daha Tanzimat Döneminde başlayarak Arap harflerinin ıslah edilmesi veya alfabenin değiştirilmesi önerileri altında yoğunlaşır. Arap harflerinin ayrı ayrı yazılması, var olan harflerin üzerine yeni hareke ve işaretler koyulması, Türkçede telaffuzu olmayan ve yazılmayan harfler için özel bir şekil oluşturma gibi farklı yöntemlerle alfabenin ıslahı konusunda adımlar atılır (Levend, 1960: 153-158). Ancak bu adımlar ufak teşebbüsler hâlinde kalır ve köklü bir değişimi sağlayamaz. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinin devamında alfabe tartışmaları tekrar gündeme gelir. 1924 yılında Şükrü Saraçoğlu mecliste alfabe konusunu açarak değişimin gerekliliğini dile getirir. 1926 yılında Akşam gazetesi, Latin harflerinin kabul edilip edilmemesi konusunda bir anket düzenler ve sonuç Latin harflerinin aleyhine olur (Demir ve Yılmaz, 2014: 38). Aleyhtarlardan biri olan Köprülü, Batı medeniyetine daha yakın olmak için Latin harflerinin kabulüne taraftar olanları eleştirir (Levend, 1960: 397). 1926 yılında Bakü'de gerçekleşen Türkoloji Kongresinde, ortak bir Türk dili oluşturmak için Türk devletlerinin ortak bir alfabe kullanması fikri ortaya atılır. Hâlihazırda 1922 yılında Latin harflerini kullanmaya başlamış olan Azerbaycan dışında Sovyetlerin çatısı altında bulunan Türkler ve Türkiye Türkleri bu kongrede alınan kararlar doğrultusunda Latin alfabesine geçme çalışmalarına başlarlar.

9 Ağustos 1928 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Sarayburnu'nda yaptığı konuşmadan sonra alfabe değişikliği konusunda seferberlik başlatılır. Önce öğretmenlere, milletvekillerine, şair ve yazarlara yeni alfabe öğretilmeye çalışılır (Korkmaz, 1963: 43). Alfabenin öğretimi ve yaygınlaştırılması çalışmalarıyla geçen aylar nihayetinde 1 Kasım'da ilan edilen ve 3 Kasım 1928 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren kanun ile Harf İnkılabı gerçekleştirilmiş olur. İnkılabın gerçekleşmesine; Arap alfabesinin Türk halkının telaffuz edemediği birtakım sesleri içerisinde barındırması, dilde yer alan bazı sesleri ihtiva etmemesi, dile giren yabancı kelimeleri yazmak için uygun olmaması ve doğru kullanılması için Arap ve Fars dil bilgisi kurallarına hâkim olunması gerekmesi gibi gerekçeler sunulur. Yeni harflerin kabul edilmesiyle beraber alfabenin öğretilmesi, Batı dillerinden Türkçeye giren yabancı kelimelere karşılık bulma, Türk dilinin gramerinin ve sözlüğünün yazılması gibi hususlarda çalışmalara başlanır. Bizzat Atatürk'ün katılımıyla şehirlere yeni alfabe tanıtım gezileri düzenlenir. 1929 yılının başında açılan Millet Mektepleri ile yediden yetmişe herkese okuma-yazma eğitimi verilir. Basın organlarının yeni alfabenin öğrenilmesi için yaptığı telkinlerin de desteğiyle kısa sürede alfabe öğretilerek okuma-yazma oranlarının yükselmesi konusunda başarıya ulaşılır (Demir ve Yılmaz, 2014: 40).

Yeni alfabenin kabulünü beyan eden kanunun 4. maddesinde yer alan "... Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayrı mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir." (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1353.pdf>) ifadesi süreli yayınların kökten değişimini zorunlu kılar. Dolayısıyla süreli yayınlar, hem yeni harfleri kullanarak kendi yayın hayatlarını devam ettirmek hem de halka yeni harflerin öğretilmesi noktasında propaganda aracı olarak kullanılmak üzere çift yönlü bir işlev üstlenir. Matbaada kullanılan harflerin yerine yeni harflerin satın alınması gerektiğinden pek çok gazete bu süreçte yayın hayatını devam ettiremeyerek kapanır. Devam eden gazetelerin sürümlerinde ise %35-50 arasında bir düşüş görülür. Hükümet bu düşüşe engel olmak amacıyla, basına yardım elini uzatır ve yeni harflerin ithal edilmesi için dergi ve gazete sahiplerinden gümrük vergisi alınmaz. Ayrıca basına, hükümet tarafından maddi yardım yapılır (Şimşir, 2008: 227-228). Bu çabaların ve halkın alfabeyi öğrenmesi neticesinde gazete ve dergilerin tirajları süreç içerisinde artar.

Süreli yayınlar, yeni harflerin öğretilmesi ve halka benimsetilmesi noktasında etkin bir rol üstlenir. Hâkimiyet-i Milliye, Cumhuriyet, Milliyet, Vakit gazeteleri hükümet politikalarını destekleyici bir şekilde yayın hayatına devam ederler (Şimşir, 2008: 225). Resimli Gazete, İkdâm, Tevhid-i Efkâr ve Akşam gazetelerinde ise Latin harflerine karşıt bir tutum benimsenir (Kısıklı, 2010: 122). Daha alfabe kabul edilmeden önce bazı süreli yayınlarda alfabeyi öğreten yazılar yer alır, süreli yayınların künyesinde Latin harfleri kullanılır.

Türkçenin yeniden yazılaştırılması sürecinin, sağlıklı bir şekilde yürütülmesi yazıyı kullanacak olan kesimin doğru bir şekilde öğrenmesiyle mümkündür. Bu sebeple özellikle okuma yazma oranının çok düşük olduğu bir topluma çeşitli araçlarla yeni harflerin öğretilmesi gerekir. Henüz dijitalleşmenin olmadığı ve kitle iletişim araçlarının kısıtlı olduğu bir dönemde halkı gelişmelerden haberdar etmede en etkin görevi süreli yayınlar üstlenir. Toplumun yansıması olan ve halkı muhatap alan dergi ve gazetelerde ait olduğu dönemin siyasi, sosyal gelişmeleri, halkın fikirleri, değişim ve dönüşümün yankıları yer alır. İlk yazılı örnekleri daha çok süreli yayınlar üzerinde görülen mizah; toplumsal olayları, gelişmeleri güldürü unsuru olarak kullanmakla beraber tepkinin ve mücadelenin aracıdır. Mizah süreli yayınları toplumsal konuları, eleştirileri görsellerle, güldürücü unsurlarla destekleyerek halkın dikkatini daha çok çekmeyi, hem eğlenceli hem bilgilendirici bir içerik oluşturmayı amaçlar. Bu doğrultuda halkı ilgilendiren ve halk üzerinde bir dönüşüm başlatacak olan Harf İnkılabının mizah süreli yayınlarına geniş çaplı yansımaları olmuştur.

1. Mizah Süreli Yayınları

Sözlü mizahtan yazılı mizaha geçiş, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e geçiş süreciyle paralellik gösterir. Toplumsal hayat içerisindeki değişiklikler ve gelişmeler bu geçiş zemin hazırlar. Ancak bu geçiş kesin çizgilerle birbirinden ayrılmaz ve sözlü mizah ürünlerinden olan Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa fıkraları ile Karagöz ve Hacivat, Ortaoyunu tiyatroları varlığını sürdürmeye devam eder (Varlık, 1985: 1092). Osmanlı Devleti'nde ilk mizah gazetesi, 1870 yılında yayımlanmaya başlayan Diyojen'dir. Diyojen'den önce bazı süreli yayınların, mizah eki çıkardığı da bilinmektedir. Diyojen'in devamında Hayal (1871), Çingiraklı Tatar (1872), Lâtime (1873), Şafak (1874), Kahkaha (1874), Meddah (1875), Geveze (1875), Çaylak (1876), Tanzimat döneminde yayımlanan başlıca mizah gazeteleri arasındadır. Tanzimat Döneminde ortaya çıkan mizah basını, özellikle II. Abdülhamid döneminde hükümet tarafından daimî olarak baskı altında tutulmaya çalışılır. Mizaha koyulan sansüre gerekçe olarak basılan veya neşredilen resimlerin bazı hükümet politikalarına, halkın namus ve haysiyetine dokunan şeyler olması gösterilir (Varlık, 1985: 1095). Bu baskı, basında sansürün kalktığı II. Meşrutiyetin ilanına kadar devam

eder. Bu tarihe kadar sadece Jön Türklerin yurtdışında çıkardıkları mizah süreli yayınları yayımlanır.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte basında sansür kalkar ve bütün süreli yayınlarda, süreli yayınlar tekelinde, mizah süreli yayınlarında bir rahatlama görülür. Sadece 1908 yılı içerisinde Zıppır, Karagöz, Kalem, Davul, İbiş, Geveze, Papağan başta olmak üzere 41 adet mizah süreli yayını yayın hayatına başlar. 1909 yılında bu sayı 8'e düşer. 1910 ve 1911 yıllarına gelindiğindeyse toplamda 30 adet mizah süreli yayını ilk baskısını yapar. Meşrutiyet Dönemindeki bu hareketlilik, hükümetin basına karşı takındığı tavra paralel olarak ilerler (Öngören, 1998: 62-63).

Millî Mücadele yıllarında yayın hayatına başlayan Güleriyüz ve Aydede gazeteleri kısa süreli çıksalar da Cumhuriyet dönemi mizah süreli yayınlarına zemin hazırlarlar. 1923 yılından Harf İnkılabının gerçekleştiği 1928 yılına kadar Cumhuriyet dönemi mizah süreli yayınlarında bir hareketlilik göze çarpar ve özgür bir ortam içerisinde inkılaplar, toplumsal ve siyasi olaylar dile getirilir. 1928 yılında yeni harflerin kabul edilmesi, mizah süreli yayınlarının üslubunda ve görsellerinde değişimi zorunlu kılar. Mizah süreli yayınları şekille ilgili değişimlerin yanında tematik olarak da bu değişimden etkilenir. Toplumdaki her olay gibi Harf İnkılabı da mizah gazeteleri içerisinde yer edinerek bu inkılabın neyi değiştireceği, inkılabın yararları ve zararları hakkında çeşitli yazılar yazılır, karikatürler çizilir. Aslında süreli yayınlarda alfabenin kabulünden önce de Latin harfleri yer almıştır. Daha 1920'li yılların başında Avrupa'dan ithal edilen ürünlerin reklamlarında, yabancı özel adlarda Latin harflerinin kullanıldığını görmek mümkündür. Ancak asıl değişim, 3 Kasım 1928 tarihinde resmî olarak kabul edilen inkılabın ayak sesleri olan, Atatürk'ün yeni harfler ile ilgili yaptığı konuşma sonrasında başlar. Mizah süreli yayınlarında fikir yazılarının yanı sıra alfabe tanııtma çalışmalarına da gidilir. Bu doğrultuda süreli yayınların künyelerinde Latin harfleri kullanılır, Latin harflerini öğreten köşelere yer verilir. Dolayısıyla 1928 yılında yayımlanan mizah süreli yayınlarının gündemini oluşturan en önemli konulardan biri Harf İnkılabı olur. Yeni harflerin tanııtımı, öğretilmesi ve benimsetilmesi konusunda Millet Mektepleri, Türk Ocakları, Halk evleri gibi çeşitli kurumlar üzerinden verilen yaygın eğitimin yanı sıra yazılı basının büyük desteği olmuştur (Kılıç, 2012: 194).

Yeni harflerin kabul edilmesine kadar olan süreçteki mizah süreli yayınları hakkında yapılmış olan çalışmalardan hareketle (Ünver, 2013; Ener Su, 2017), 1928 yılında yayın hayatına başlayan ya da yayın hayatına devam eden mizah süreli yayınları şunlardır: Akbaba (1922), Babacan (1928), Çalçene (1927), Mehtap (1928), Nasreddin Hoca (1927), Papağan (1924), Yeni Kalem (1927), Yeni Köroğlu (1928). Bu süreli yayınlar arasında yer alan Çalçene gazetesinin 8 Ocak 1928, Mehtap dergisinin ise 25 Ocak 1928 tarihli 1. sayıları hâricinde diğer sayılarına ulaşılammamıştır. Çalçene gazetesi hakkında yapılan bir çalışmada gazetenin 14. sayısından itibaren yeni alfabeğe geçiş çalışmalarının görüldüğü ve toplamda 19 sayısının olduğu belirtilmiş (Çelebi, 2017: 100), bu sayıların hangi kütüphanede yer aldığı hakkında bir bilgiye yer verilmemiştir.

Akbaba, 1922-1977 yılları arasında yayımlanan siyasi bir mizah gazetesidir. Gazetenin kurucuları Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'dur. "Pazartesi ve perşembe günleri neşrolunur milliyetperver mizah gazetesi" tanımıyla yayın hayatına başlayan Akbaba, dört sayfa hâlinde resimli olarak yayımlanır (Karataş, 2022: 840). Gazetenin Millî Kütüphane'de 1928 yılında yayımlanmış 84 adet sayısı mevcuttur.

16 Temmuz 1928 tarihinde ilk sayısı yayımlanan Babacan, pazartesi ve perşembe günleri çıkan siyasi ve mizahi bir gazetedir. Toplamda 49 sayısı bulunan gazetenin son sayısı 30 Kasım 1928

tarihlidir (Ünver, 2013: 176). Bu tarih, yeni harflerin kabulü kanununun 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren gazete, mecmua ve diğerlerinin yeni Türk harfleriyle basılmasını zorunlu kılan 4. maddesinde zikredilen tarihin hemen öncesidir. Dolayısıyla Babacan gazetesi tamamen Latin harfleriyle basılmadan kapanmış olur. Babacan gazetesinin İstanbul Atatürk Kitaplığında 17 Eylül 1928 tarihine kadar olan 19 sayısı bulunmaktadır.

İlk sayısı 6 Ocak 1927 tarihinde yayımlanan Nasreddin Hoca gazetesinin son sayısı arşivlerde yer alan verilere göre 24 Mayıs 1928 tarihli 145. sayıdır. Gazetenin ilk 104 sayısı 1927 yılında yayımlanmış, 1928 yılında yayımlanan sayılarından 117, 118, 123, 124, 125 ve 145. sayılarına Millî Kütüphane'den erişilmiştir. Gazetenin bu sayılarında Latin harfleriyle ilgili yazı ve görsellere yer verilmemiş, Latin harfleri kullanılmamıştır.

Papağan gazetesi, Orhan Seyfi Orhon'un müdürlüğünde 23 Nisan 1924 tarihinden itibaren çıkmaya başlar (Ünver, 2013: 162). Aynı isimle 21 Mart 1928 tarihinde "çarşamba günleri neşrolunur, haftalık mizah gazetesi" tanımıyla 1. sayısı yayımlanan Papağan gazetesi 28 Kasım 1928 tarihli 37. sayısına kadar yayımlanmaya devam eder. Papağan gazetesi, Babacan gazetesinde olduğu gibi tamamen Latin harfleriyle basılmadan yayın hayatını sonlandırır. Gazete, 24 Ekim 1928 tarihinden itibaren yayımlanan sayılarında Latin harfleriyle yazılmış başlığı kullanır. Gazetede, yeni harflerle basılmış yayınların reklamları yer alır ve yeni harflerin öğretilmesi için müsabakalar düzenlenir.

6 Ekim 1927 tarihinde "perşembe günleri neşrolunur, edebî, ictimai mizah mecmuası" tanımıyla yayın hayatına başlayan Yeni Kalem dergisinin toplamda 25 sayısı bulunmaktadır. Son sayısı 5 Nisan 1928 tarihinde yayımlanan derginin 1928 yılında 13 sayısı yayımlanmıştır. Derginin 26 Ocak 1928 tarihli 15. sayısında yayımlanan *Haftanın Dedikoduları* başlığı altındaki *İsimlerimiz Dair* adlı yazıda yer alan "Bana kalırsa Latin harflerinden evvel halledilecek mesele isimlerimizdir." şeklindeki Latin harflerini desteklemeyen ifade dışında Latin harflerinin kabulü ile ilgili herhangi bir yazıya veya görsele yer verilmemiştir.

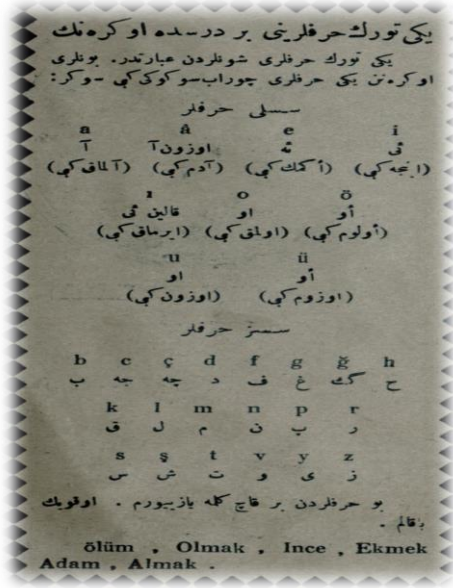
28 Nisan 1928 tarihinde ilk sayısı yayımlanan Yeni Köroğlu gazetesi, "siyasi, mizahi halk gazetesi" tanımıyla yayın hayatına başlar. Çarşamba ve cumartesi günleri olmak üzere haftada iki kez neşredilen gazetenin toplamda 96 sayısı bulunmaktadır. Gazetenin son sayısı 27 Mart 1929 tarihinde yayımlanmıştır (Ener Su, 2020: 60). Harf İnkılabına geçiş sürecinde çıkmaya başlayan Yeni Köroğlu'nun içeriğinde Harf İnkılabı ile ilgili pek çok haber bulunur. Gazetenin 17 Ekim 1928 tarihli sayısında bu tarihten itibaren siyasi, mizahi bir gazete olarak değil siyasi bir gazete olarak çıkacağı belirtilir. Gazetenin 1928 yılında yayımlanmış 71 adet sayısı Millî Kütüphane'de mevcuttur.

Nasreddin Hoca gazetesi ve Yeni Kalem dergisi, 1928 yılında yayımlanan süreli yayınlar arasında yer almalarına karşın Harf İnkılabı ile ilgili gelişmelere yer vermemiş ve halka bu haberleri öğretme faaliyetlerini yürütmemişlerdir. Papağan gazetesinde yer alan yazılar tahkiyeleştirilerek okuyucuya sunulur. Dolayısıyla bu gazetede yeni harflerin kabulüyle ilgili çok az yazı yer alır. Gazetede yeni harfleri öğreten herhangi bir yazı veya görsele yer verilmemiştir. Akbaba, Babacan, Yeni Köroğlu gazetelerinde ise durum tamamen farklıdır. Bu gazeteler, alfabe değişikliğinin öncesinde ve sonrasında gerek yeni harfleri tanıtmaya gerekse öğretme çalışmalarına yazı ve görsellerle yardımcı olurlar. Bu çalışmada, söz konusu süreli yayınların yeni harflerin öğretilmesi amacıyla işlevlerinin neler olduğu ve halkın yeni harflere nasıl alıştırıldığı ifade edilecektir. Bu doğrultuda 1 Aralık 1928 tarihine kadar Akbaba'nın 69, Babacan'ın 19, Papağan'ın 37, Nasreddin Hoca'nın 6, Yeni Kalem'in 13, Yeni Köroğlu'nun 54 sayısı incelenmiş ve tespit edilen yazı ve görseller çalışmaya konu edilmiştir.

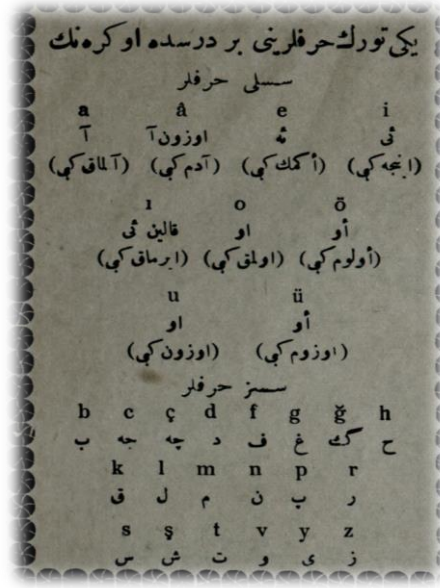
2. Mizah Süreli Yayınlarında Yeni Harflerin Öğretilmesi

2.1. Yeni Harflerin Tanıtılması

23 Mayıs 1928 yılında Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında kurulan Dil Encümeni tarafından Latin harfleriyle ilgili bir Alfabe Raporu hazırlanır. Bu raporun devamında Mustafa Kemal Atatürk'ün 8-9 Ağustos tarihinde yaptığı Sarayburnu konuşması ile de yeni harflere geçileceği halka duyurulur (Aktaş, 1999: 709). Bu tarihlere paralel olarak yazarlar, yeni alfabeğe geçiş hakkındaki düşünce yazılarını süreli yayınlarda yayımlarlar. Atatürk'ün yeni harflerin kabul edilmesindeki kararlı duruşu ve harflerin öğretilmesi için çıktığı yurt gezileri ile alfabe değişikliğinin olacağı kesinleşir ve süreli yayınlar yeni harfleri öğreten bilgi köşelerine vermeye başlar. Bu köşelerde eski ve yeni harfler bir arada kullanılmak suretiyle örnek kelimeler ile okura sunulur. Okura yeni yazıyı iletirmek için Latin harfleri ile yazılmış her şeyi okumaları ve günde bir sayfa yazı yazmaları tavsiye edilir. Zaten bu süreçte yediden yetmişe herkesin gündeminde yeni harflerin öğrenilmesi vardır. Dudağının rujunu tazeleyen genç kızın gözü aynada değil, alfabededir. Tenceresini kaynatan aşçı kadının elinde kepçe yerine kitap vardır (Akbaba, S. 598, 3 Eylül 1928). Babacan ve Yeni Köroğlu gazeteleri yeni harfleri halka tanıtmaya köşelerine yer vermelerine karşın Akbaba, Papağan, Yeni Kalem süreli yayınlarında böyle bir uygulama görülmez.

Resim1. Babacan, S. 17, 10 Eylül 1928

Resim2. Babacan, S. 21, 24 Eylül 1928

Resim3. Yeni Köröğlü, S. 56, 7 Kasım 1928

Resim4. Yeni Köröğlü, S 52, 24 Ekim 1928

2.2. İmla Sorunlarına Yer Verilmesi

Yeni harflere geçiş sürecinde imlâ konusunda en büyük sorun, Arap alfabesinde tek şekilde gösterilen eklerin yazımında ve Arap alfabesinde farklı yazımları olan kalın ve ince harflerin Latin alfabesinde tek harfle gösterilmesinde ortaya çıkar. Özellikle *k* ve *g* seslerinde ortaya çıktığı görülen bu karışıklığın süreli yayınlara yansımaları şöyle olmuştur:

Dersimiz

“İki kişi bir araya geldi mi, derhâl kâğıt kalem çıkıyor:

-Nasıl, imtihana var mısınız?

-Hay hay, nesine?

-Dört kelime söyleyeceğim, eğer doğru yazarsan ben seni öğle yemeğine götürürüm. Yanlış yazarsan sen beni götürürsün...

-Kabul... Söyle bakalım!

-Yaz: Kitap, kalem, Cengiz, gocuk!

Öteki, derhâl yazıyor:

(Latin harfleriyle) Kitap, Kalem, Cengiz, Gocuk!

-Alâ... Yalnız izah et. ‘Kitap’ta ‘ک’ harfi niçin ‘k’ okunuyor da ‘kalem’de ‘ق’ okunuyor ve ‘Cengiz’de ‘g’ harfi kaf-i Farsî okunuyor da ‘gocuk’ta niçin ‘غ’ okunuyor?

-Çok basit: Türkçede ‘k’ harfi ‘a, o, u, ı’ gibi ağır saitlerin(seslerin) önünde ‘ق’ okunur. Misal: Kalem, Korkak, Kuzu, Kırbaç! Hafif saitlerin, yani ‘ü, ö, i, e’ önünde ise ‘ک’ okunur. Misal: Küçük, Körpe, Kitap, Kelepir. Aynen ‘g’ harfi de böyledir. Ağır saitlerin yanında ‘غ’, hafif saitlerin yanında kaf-i Farsî okunur.” *Yusuf Ziya Ortaç* (Akbaba, S. 596, 27 Ağustos 1928)

Mektupçu Bey, Mümeyyiz Bey, Kâtip Beyler

"Yeni harfler çıktı çıkıldı herkeste bir şive davası tutturdu. İstanbullular bile bazı kelimeleri başka türlü söylüyorlar. Mesela bizim matbaamızda bir efendi var. 'Yumurta'yı 'yımırta' gibi söylüyor. Aslı tabii yumurtadır.

İşin garibi geçen gün İstanbul vilayetinde mektupçu beyle mümeyyizin arasında bir vaka olmuş, iş mahkemeye düştü. Mümeyyiz bey galiba şark vilayetlerinde çok bulunmuş, oranın şivesini çalmış. Mesela 'kurban'a 'gurban' diyormuş. Galiba mektupçu bey, 'kurban'a 'gurban' dediği için mümeyyiz beye gülmüş. O da kızmış, dava etmiş, kâtipleri de şahit yazdırmış. Fakat bu işe şahitler de gülünce mümeyyiz bey bu defa da onlara da kızıp:

-Garı gibi ne gulüyorsunuz, demiş!

Haydi onlar da yazmışlar istidaayı, vermişler mahkemeye...

Bize kalırsa böyle şive hataları şakadan ileri gitmemelidir. Herkes şivesi için birbirine kusur bulacak olsa kimse kusursuz olmaz, işi şakaya döküvermeli vesselam. Mahkemelerimizin işi başından aşkın. Bir de bunlarla mı uğraşacak." (Yeni Köröğlü, S. 49, 13 Ekim 1928)

Ğ, K Meselesi

“Gümüşhacı köyünden bir kârimiz bazı kelimelerin ‘ka’ ile mi ‘gayın’la mı yazılacağına tereddüt ettiğini söylüyor.

Anadolu’da k ‘ق’ çok yerde ğ ‘غ’ gibi söyleniyor. Fakat yeni Türkçede asıl olarak İstanbul şivesi kabul edilmiştir. Gazetemizin yeni harfli yazıları tam İstanbul şivesidir. Bizim Anadolu kârimlerimiz bu şive ile, İstanbul dili ile konuşmak isterlerse yeni yazılarımızı dikkatle takip etmelidirler. Mesela: guruş değil kuruş, Gonya değil Konya’dır.

Bunlar gibi birçok kelimeler vardır ki asıl konuşuluşunu sırası geldikçe yazacağız.” (Yeni Koroğlu, S. 57, 10 Kasım 1928)

İmla konusundaki tutarsızlıkların sebeplerinden birisi de Arap harflerinde tek bir şekilde gösterilen bir ekin farklı şekillerde okunabilmesidir. Yusuf Ziya, Akbaba’da yayımlanan 3 Eylül 1928 tarihli 598. sayıda yer alan yazısında eklerin yazımındaki karmaşayı şöyle belirtir:

“-Derdiniz nedir?... Şikâyetiniz neden?

Cevapları şu:

-Efendim biz "dır" diyoruz, "tır" diyemiyoruz.

-Efendim biz "görmeyorum" diyoruz, "görmüyorum" diyemiyoruz.

-Ne büyük dert... Ne mühim kusur... Değil mi?.. Zavallı maluller!

Dün gece yatağıma girdikten sonra ben de bunu düşünmeye başladım: ‘Gelmişdir... Gelmiştir... Yokdur... Yoktur’... Acaba nasıl söylüyoruz? ‘dır’ mı, ‘tır’ mı, ‘dur’ mu, ‘tur’ mu? Tekrar kendi kendime söylenmeye başladım: ‘Görmüyorum, görmeyorum, görmüyorum...’ Acaba nasıl telaffuz ediyorum: ‘mıyorum’ mu, ‘meyorum’ mu, ‘müyorum’ mu?.. O gece böyle ‘dır’lana ‘mır’lana sabahı ettim. Hani, Nasrettin Hoca’ya sormuşlar:

-Hoca, sakalını yorganın altına mı koyarsın, üstüne mi?

Hoca:

-Vallahi bilmiyorum, demiş. Bu gece dikkat edeyim de söylerim.

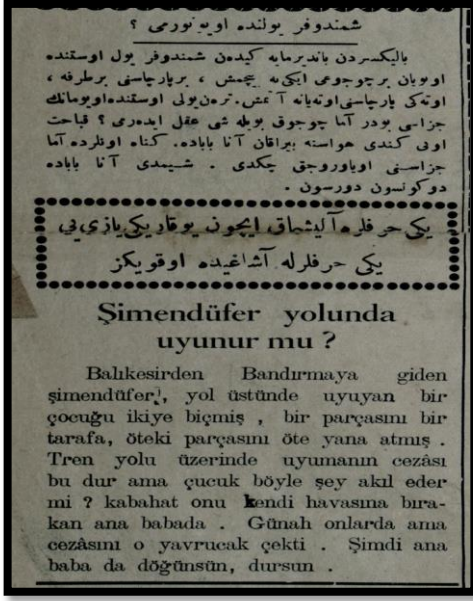
Gece yatağa girince sakalını evvela yorganın altına koymuş. Rahat edememiş. Üstüne çıkarmış. Yine rahat edememiş... Altına koymuş, üstüne çıkarmış... Üstüne çıkarmış, altına koymuş... Tıpkı benim gibi sabahı etmiş. O zaman selameti sakalı kesmekte bulup basmış makası. Aklıma bu fıkra gelince ben de selameti komisyonun kararında buldum ve ‘dır’lanmayı, ‘mır’lanmayı bırakıp tatlı tatlı, rahat rahat okumaya başladım...”

2.3. Eski ve Yeni Harflerin Bir Arada Kullanılması

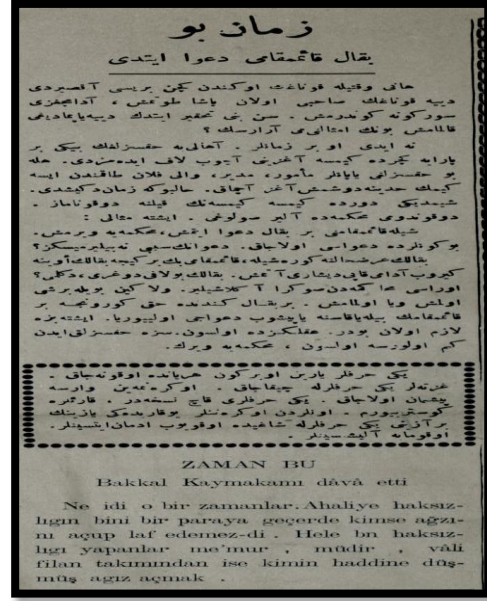
Süreli yayınlarda Latin harflerine geçiş çalışmalarının başladığı dönemden itibaren Latin harfleri de yer edinmeye başlar. Aynı yazının hem Arap hem Latin alfabesiyle verildiği örneklerle okurun pratik yapması amaçlanır. Bu dönemde, Latin harflerinin yazımında pek çok yanlış vardır. Yurt dışından harf getirilmesinde yaşanan sıkıntılar, bazı seslerin hangi dizge ile karşılanacağını henüz bilinmiyor olması bu yanlışlara sebep olur. Zaman içerisinde süreli yayınların dilinin standartlaştığı ve yanlışların asgari düzeye indiği görülür. Akbaba gazetesi Latin harflerini kullanma konusunda erken davranarak 23 Ağustos 1928’den itibaren künyesinde ve bazı yazıların başlıklarında Latin harflerini kullanır.

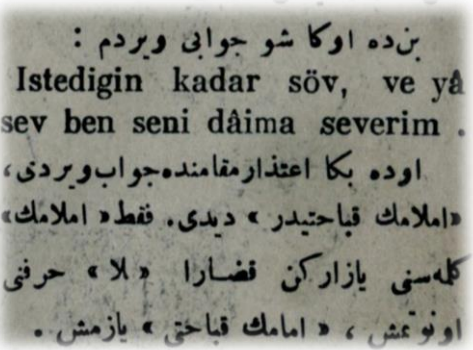
Resim5. Akbaba, S. 600, 10 Eylül 1928

Resim6. Babacan, S. 21, 24 Eylül 1928

Resim7. Babacan, S. 20, 20 Eylül 1928

Resim8. Papağan, S. 25, 5 Eylül 1928

Resim9. Papağan, S. 30, 10 Teşrinievvel 1928

Resim10. Yeni Köroğlu, S 51, 20 Ekim 1928

2.4. Yeni Harflerin Öğrenilmesini Teşvik Eden Yazı ve Görseller

Yeni harflerin kabul edilmesi sürecindeki seferberlikte, halkı teşvik etmek için özellikle cahillik vurgusu yapılarak yeni harflerin öğrenilmediği takdirde kitabın, gazetenin karınca yuvası sanılacağı, cahillere ekmek verilmediği, hükümetin milletin ilerisini düşündüğü için bu işi sıkı tuttuğu belirtilir (Yeni Köroğlu, S. 52, 24 Ekim 1928). "Bedava dersaneler, ucuz kitaplar, böyle bir dersane gibi çıkan gazeteler varken okumamak acayıptır. Bu tıpkı ayağa gelen nimeti tepmek gibidir." denilerek yeni harflerin kolay öğrenildiğine, nasıl konuşuluyorsa öyle yazıldığına, yeni harflerin özellikle hiç okuma bilmeyenler için devlet kuşu olduğuna vurgu yapılır. Mizah süreli yayınlarının başat türlerinden biri olan fıkralar, bilgilendirme ve güldürme işleviyle genellikle karikatürlerin altında verilerek yeni harflerin propagandasına katkı sağlar. Ayrıca gazetelerde öğrenim görmekte olan hocaların, öğrencilerin fotoğraflarına, yeni harfleri söken vatandaşın gönderdiği Latin harfli mektuplara yer verilerek herkesin canla başla seferber olduğu ve memleketin dört bir yanında yeni harflerin öğretildiğine dair haberler yer alır. Yeni Köroğlu'nun 5 Eylül tarihli 38. sayısında; Tekirdağ ve Bursa'dan sonra Çanakkale Gelibolu'nun imtihanlarını muvaffakiyetle verdikleri belirtilip diğer illere de hazır olmaları çağrısı yapılır. Yazının devamında bütün vilayetlerin birbirlerinden geri kalmamak için yediden yetmişe kadar şevkle ve hevesle çalıştıklarına inanıldığı belirtilir.

Halkı teşvik etmek ve yeni harflerin öğrenilmesini hızlandırmak amacıyla Babacan gazetesinde yer alan yazılarda halka Latin harflerini öğrenmeleri için nasihat verilir. Bu yazılarda yeni harfleri erkenden öğrenmenin faydaları, yeni harfleri zor anlayan insanların bile kolayca öğrenebileceği, eski yazının zorluğu vurgulanarak okuru harekete geçirmek amaçlanır. Bu alfabenin öğrenilmesiyle Frenk memleketlerinde hiç olmazsa duvar yazıları kolayca okunabilecektir:

Kolaylığın Diyecek Yok

"Bereket versin ki yeni harfleri öğrenmek işten bile değil. Akıl tahtası eksik olmayan herkes şöyle kafasını beş on gün kara yazının üstüne vurdu mu yeni harfleri sökmeye başlıyor. Yoksa hâlimiz haraptı. Neden mi dediniz? Anlatayım:

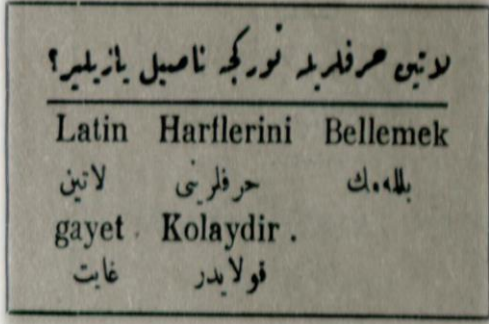
Mahalle arasındaki kasabından, bakkalından tut da küçük büyük memurlarına, kâtiplerine, müdürlerine kadar herkes yeni harfleri öğrenmek için ders alıyor. Eğer bu harfleri öğrenmek şu bizim şimdiye kadar yazıp okuduğumuz harfleri öğrenmek gibi zor olsaydı vay hâlimize. Kırkından sonra elifbaya başlayan bu esnafı, memuru aylarca işini, gücünü rafa koymaya mecbur olurduk. Mahkemeye gideceksin hâkim efendi yeni harfleri öğreniyor, işi var; diyecekler. Maliye tahsil şubesine gideceksin memur bey derste, diyecekler. Kasaba uğrayacaksın, gözlüğünü takmış, bir dizini dikmiş, üstündeki kitaba dalmış. Sana kafasını bile çevirmiyor. Velhasıl yediden yetmişe kadar herkes senelerce işi gücü bırakacaktı. Zaten bu yeni harflerin bir tek faydası varsa çabuk öğrenilmesindedir. Bir de bu harfleri bütün dünya kullanıyor. Bir Frenk memleketine gittin mi hiç olmazsa duvardaki yazıları çatır çatır okursun. Ama Latin harflerinin marifeti çabuk öğrenilmesinde olduğu için dediğim gibi şöyle birkaç göz nuru döktün mü yakaladın gitti. Onun için dayılar durmayın, devletin bastığı elifba kitabından bir tane ele geçirip yeni harfleri belleyin. Başka çare yok." (Babacan, S. 13, 26 Ağustos 1928)

Geç Kalmaya Gelmez

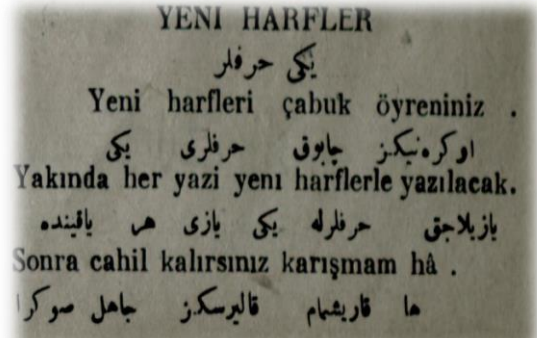
"Karar çıktı, bugün yarın sağlamlasacak. Ondan sonra memleketimizde yeni okuyanlar şu elimizdeki Arap harfleri yerine Latin harflerini öğrenecekler. Az zaman sonra kitaplar, gazeteler Latin harfleriyle basılıp satılacak; elimizdeki harfler çöp tenekesine dökülecek. Bugünden yeni harfleri bellemeye kalkanlar yarın öbür gün sıkıntı çekmezler, yavaş yavaş alışmış olurlar. Zaten Latin harfleri ayrı ayrı yazılıp bitişmediği için kolay bellendir. Sıfır numara cahil olanlara eskiden 'Elifi görünce mertek sanıyor'. derlerdi. Yeni harfleri bellemeyenlere de 'A'yı görünce Ahlat armudu sanıyor.' diyecekler, karışmam ha..." (Babacan, S. 10, 16 Ağustos 1928)

Çaresi Öğrenmek!

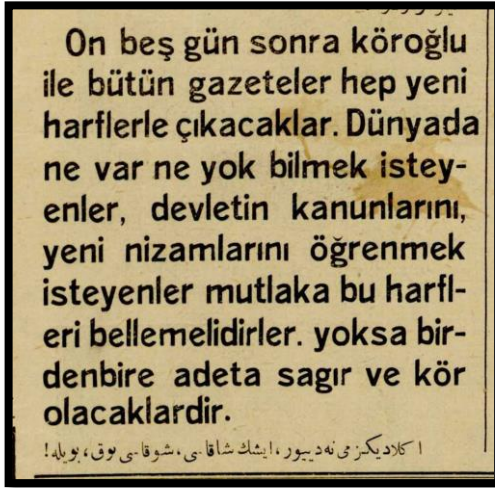
“Şu sırada reis-i cumhurumuzdan başvekilimizden tut da mebuslarımıza kadar cümlesi memleketimizin her yanında dolaşıp ahali ile baş başa veriyorlar. Bu seyahatlerden maksat hem ahalinin ihtiyaçlarını görmek, anlamak, hem de yeni yazının ahali arasında okuyup yazarlarını çoğaltmaktır. Gazi hazretleri bizzat masa başına geçip ahalimize yeni yazıyı öğretiyor. Üç beş ay sonra kuru cahil olmayan herkes yeni yazıyı öğrenmiş olacak. Eskisini bırakacak. Bu kadar ehemmiyet verilmesinden anlaşılıyor ki hâlâ gözünü açıp öğrenmeyenler için başka çare yoktur, öğrenmeli.” (Babacan, S. 19, 17 Eylül 1928)

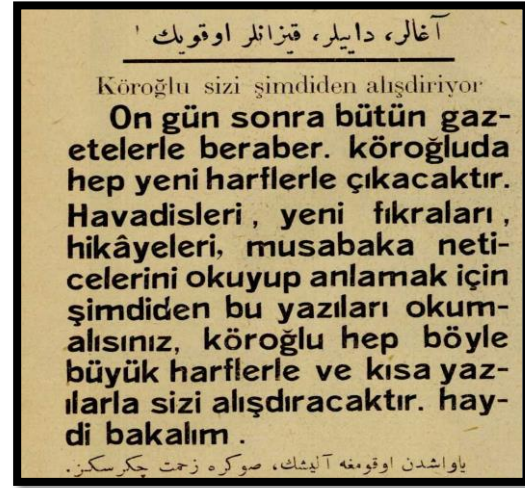
Resim11. Babacan, S. 12, 23 Ağustos 1928

Resim12. Babacan S. 15, 3 Eylül 1928

Resim13. Yeni Köroğlu, s. 58, 14 Kasım 1928

Resim14. Yeni Köroğlu, S. 60, 21 Kasım 1928

2.4.1. Atasözleri

Yeni Köroğlu gazetesinin 17 Ekim 1928 tarihli 50. sayısında, “Anadolu’dan Atasözleri” başlığı altında bir muharririn Sivas, Kayseri, Adana, Urfa ve Gaziantep’le kadar gidip halk dilinde söylenen meşhur atasözlerini derlediği belirtilir. Halis bir Anadolu evladı olan Köroğlu, bu beş yüze yakın olan atasözünü her hafta beşer, onar yazacak, hem de yeni ve eski harflerle yazıp okurları yeni harfleri okumaya alıştıracaktır. Gazetenin 17 Ekim 1928 tarihinde başlayarak 1 Aralık’ta tamamen Latin harfleriyle basılmasına kadar olan süreçteki tüm sayılarında, 62 adet atasözü hem Latin hem Arap harfleriyle yazılarak okuyucuya sunulur. Atasözleri dil eğitiminde akılda daha kalıcı olmaları sebebiyle bir araç olarak kullanılır. Atasözü ve deyimlerin, anlamın daha kalıcı olmasını sağlama, toplumsal değerleri ve kültürel mirası bugünkü kuşaklara aktarma, gelecek kuşaklara benimsetme işlevleri bulunmaktadır. Verilen atasözleri arasında hâlihazırdaki TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (2009) ile bölge ağızlarından derlenen atasözlerinin (haz.

Kaçalin, 2009) olmaması dikkat çekmektedir. Yeni Köroğlu dergisinin henüz Latin harflerine geçilmediği 50. sayısından 62. sayısına kadar yayımlanan sayılarında Latin harfleriyle yazılmış olan atasözleri aşağıdaki gibidir:

Ağası yavuz olanın etbarı kuduz olur.

Kadıya sormuşlar: “Kadı mı iyi, müftü mü?” “Neo neo.” demiş.

Kayseri'nin pastırması, ketesi; kaypak Müslümanı dinden çıkarır.

Karın kötü ise donat, evin kötü ise sıvat.

Kahpeye muska taşıtma, zampananın koynunda çıkar. (S. 50, 17 Ekim 1928)

Giyerim bir basma olurum bir yosma.

Kargaya pisliğin ilaç demişler, tutmuş denizin ortasına pislemiş.

Ergene varan yumruk yer, dula varan kuyruk yer.

Her kadının adı bir, karanlıkta tadı bir.

İyi avradın var, düğünü neydeceksin; gir oyna, çık oyna. Kötü avradın var, ölüyü neydeceksin; gir ağla, çık ağla. (S. 51, 20 Ekim 1928)

İtin kuyruğu kalıba girmekle doğrulmaz.

Sekiz olur, dokuz olur; tosun büyür öküz olur.

Aç it fırın yıkar.

Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.

Kapını sağlam kilitle de komşunu hırsız tutma.

Sofrada yemek, yatakta avrat beklemek güçtür. (S. 52, 24 Ekim 1928)

Hayvanın iyisi pazarda, insanın iyisi mezarda belli olur.

Yokluğu ne ocak sever ne bucak.

Gelin, erine göre salın.

Sıcak aş, soğuk su; dişi hiç eder. Genç karı, kocamış er; işi hiç eder. Kar ile sıkı poyraz, kışı hiç eder. (S. 53, 27 Ekim 1928)

Buğdayım var diye övünme, ambara girmeyince; evladım var diye güvenme, yoksulluğa düşmeyince.

Öz ağlamayınca göz ağlamaz.

İşine hor bakan boynuna torba takar.

Şahin küçük ama gökten turnayı indirir.

Öğüt veren çok, azık veren yok. (S. 54, 31 Ekim 1928)

Kadı kadana, müftü budana; ille müsellim ille müsellim.

Elimize verirler bir tezkere, yüzümüze tükürürler yüz kere.

Tükürdüğünü yalama, her gördüğünü köpek gibi dalama.

Erkek keder götürmez, çileyi çeken avrattır.

Dünyanın tadı, tuz ile kızdır. (S. 55, 3 Kasım 1928)

Kırkta bir karı sözü dinlemeli ama Allah ikisinden saklasın.

Yavaş tükürüğün sakala zararı vardır.

Yavşak büyür, bit olur; enik büyür, it olur.

Gözü danede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz.

Devedir yükü çeken, solumak köpeğe düşer. (S. 56, 7 Kasım 1928)

Fukaranın aşısı gözünün yaşına karışır.

Kıvrak avradın ıvırı zıvırı çok olur.

Çok gezen, mâni düzen kadından kork.
Avcıya yatmadan tüfeği boşaltma. (S. 57, 10 Kasım 1928)
İki tımar bir yem yerini tutar.
Eşek su içer ama ıslık da bir ikramdır.
Otun iyisi sarp kayada kalır.
Delikli demir çıktı, mertlik bozuldu.
Arslan yatağından belli olur. (S. 58, 14 Kasım 1928)
Ağası yeğın olanın etbası sarhoş gezer.
Hıyar parası ile alınan eşeğin ölümü sudan olur.
Kervan ters dönünce topal eşek baş olur. (S. 59, 17 Kasım 1928).
Fukaranın azığı bal olsa ekşidir.
Tavuğum yumurtladı deme, kümeşe hırsız dadanır.
İte kervan emanet edersen ardından sen de git.
Yılan ne kadar eğri gitse deliğine (doğru) girer.
Akıl olmayınca başta ne kuruda biter ne yaşta. (S. 60, 21 Kasım 1928)
Yâre yazarsın nameyi, öğren Leyla demeyi.
Aş taşınca kepeçenin bahası bulunmaz.
Çubuk iken çıt demeyen hazaren iken çat demez.
Namertle havuç ekenin sivrisi kıçına batar.
Balı, parmağı uzun yemez, nasiplisi yer. (S. 61, 24 Kasım 1928)
Veresi mal bulunur, peşin para ile can bulunmaz.
Çürük tahtaya mih çakılmaz.
Çatlak zurnadan makam çıkmaz.
İyi sözü kulağına küpe et, kötü söze kulağını duvar et.
Çürük damın direği çok olur. (S. 62, 28 Kasım 1928)

2.4.2. Şiir

Sıradan dildeki iletişimin aksine şiir kelimelerin veya göstergelerin birden çok şeyi temsil etmeleri üzerine kurulur (Andrews, 2018: 78). Şiirde duyguların, düşüncelerin az sözle ve imgeler yoluyla aktarılması esastır. Süreli yayınlarda yeni harflerin benimsetilmesi amacıyla yazılan şiirlerde mizah ve ironi kullanılarak lirik şiir değil toplumsal şiir örnekleri verilir. Şiir yardımıyla mizah çeşitlendirilir ve ifade edilmek istenen anlamın aktarılmasında şiir bir araç olarak kullanılır. Yeni harfleri konu alan şiir örnekleri, Akbaba ve Yeni Köroğlu gazetelerinde tespit edilmiştir.

Murabba

İsmet Paşa vâsfinda

“Uygun olsun diye mazruf-ı eser zarf ile

Aldım öğrendim elifbayı bugün sarf ile

İşbu methiye yazılsın yeni Türk sarfi ile

Söyledim Yusuf'a yazmazsa çevir yüz ondan.” (Akbaba, S. 596, 30 Ağustos 1928)

Çakdın mı?

Arap harfleri ile:

“Şimdi herkes yeni yazı sevdasıyla yanıyor,
Okumanın lezzetine yavaş yavaş kanıyor,
Cehaleti düşman gibi intikamla anıyor,
Yedisinden yetmişine elde kitap çalışıyor,
Cühelaya cüheleya okumaya alışıyor?”

Latin harfleri ile:

“Yeni yazı bu milletin gözlerini açacak,
Memlekete nurlarını ateş gibi saçacak,
Arap harfi baykuş gibi uça uça kaçacak,
Yedisinden yetmişine hep efendi olacak,
Türk milleti de o zaman saadeti bulacak.” (Yeni Köroğlu, S. 46, 3 Ekim 1928)

Yanarsın Yahu

2. beyit:

“Kanun-ı evvelde yazılar yeni,
Öğrenirsen onu, okursun beni,
Yeniliğe doğru kırıp dümeni,
Bir başka dünyaya konarsın yahu!”

3. beyit:

“Cahil kalma dostum, çıkmıştır fırsat,
Lekeyi alnından üç günde sil at,
Cahilin belasından yedikçe tokat,
Yanarsın, ağlarsın, kanarsın yahu!” *Kalender* (Yeni Köroğlu, S. 46, 3 Ekim 1928)

Bir Asker Mektubu

"Yürüyelim hep ileri,
Ey Türk oğlu kalma geri,
Köroğlundan öğrenelim;
Yeni çıkan bu harfleri.

Bu yol böyle gidecektir.
Dünya bizi bilecektir.
Gazimizin emirleri,
Bizi mesut edecektir." (Yeni Köroğlu, S. 48, 10 Ekim 1928)

Benden Söylemek

“Bu deveyi gütmelidir, budur bunun cakası,
Yeni harfi öğrenmeli yoktur işin şakası,
Motor varken iş bulur mu karada kız takası,
Yeni şeye rağbet olur, eskisine bakılmaz,

Gazele kibrit durur iken mumla çıra yakılmaz!

İklasak da sıkılasak da para etmez arkadaş,
Yeni şeyi öğrenmeli ya acele ya yavaş,
Şu lafıma güzellikle kolaylıkla gel yavaş,
Bir ay sonra gazeteler hep karabaş çıkacak,
Yeni harfler eski harfi temelinden yıkacak.

Kış geliyor, ocak başı insan ister okumak,
Bir taraftan koca nine ister çorap dokumak,
Yavrucaklar analarına ister biraz sokulmak,
Bu arada Köroğlu'nu dinleyenler ferahlar,
Okumayan kederinden hem hırslanır hem ağlar.” (Yeni Köroğlu, S. 55, 3 Kasım 1928)

Yeni Nizam

“Ağalar, koca nineler ha bakalım!
Yeni kanun, yeni nizam uyandırdı milleti,
Tepeledi şu cehalet denen yaman illeti,
Yaman oldu yeni harfin Arapçaya savleti,
Yeni nizam cahilleri birer birer bulacak.
Okumanın yolu artık herkese bir olacak.

Hey babalık, koca nine ha bakalım, oku, yaz,
Memlekette kalmayacak ne tecvitçi ne yobaz,
Bilmemezlik karanlıktır, bilgi ise gül beyaz,
Karanlıktan çık bakalım, anla dünya nasılmış,
Göreceksin, medeniyet bu hayatta asılmış.

Yeni nizam çok yamandır cahillere aman yok,
Çabuk oku, çabuk öğren beklemeye zaman yok,
Cehl gibi bu alemde insanlara düşman yok,
Bir kanunda gazeteler yeni harfle çıkacak,
Türk harfleri Arapçayı süpürecek yıkacak.” (Yeni Köroğlu, S. 56, 7 Kasım 1928)

Memurların Şarkısı

"Hocalar, Türk harfinden binbir sual soruyor:
Bizleri çocuk gibi şaşırtıyor, yürüyor.
Bakın işte karşıda kara tahta duruyor.
İmtihan korkusuyla yüreğimiz vuruyor.

Gerçi bugün öğrendik dersi güzelce bizler
Fakat şimdi nedense sararıyor benizler
Karşımıza sırayla dizilmiş mümeyyizler
Bizleri çocuk gibi şaşırtıyor, yürüyor

Eski harfle yazılan cümleler olur sükût

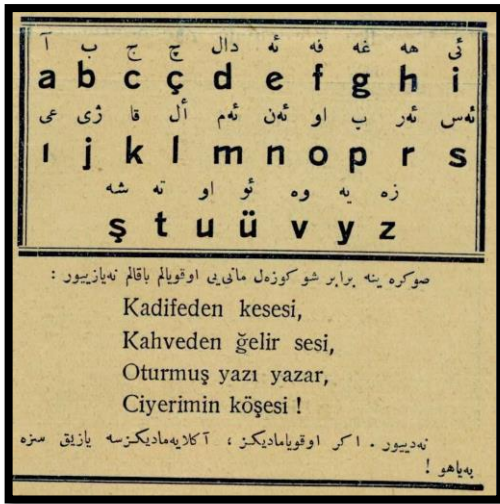
Yeni Türk alfabemiz elbet güzeldir kat kat,

Gerçi onu tamamen biz ezberledik fakat

İmtihan korkusuyla yüreğimiz vuruyor!" *Çimdik* (Akbaba, S. 620, 19 Kasım 1928), (Karataş, 2022: 846)

2.4.3. Mânî

Anonim bir halk edebiyatı ürünü olan mânîler, Türk halk şiirinin en kısa türlerinden biridir. Mânîler genellikle dört mısradan oluşur ve "aaxa" şeklinde bir kafiye yapısı vardır (Boratav, 1973: 185). Mânîlerde asıl verilmek istenen anlam genellikle son iki mısradan belirtilir. Yeni Köroğlu gazetesinde yeni harflerin öğrenilmesini konu edinen mânî örneklerinde de aynı durum söz konusudur. Mânîler söylendikleri toplumun sosyal ve siyasi olaylarından izler taşır. Dolayısıyla Harf İnkılabı gibi toplumsal bir olay da mânîlere konu olmuş ve bu inkılabın halka benimsetilmesinde araç olarak kullanılmışlardır. Yeni Köroğlu, 8 Eylül tarihli 39. sayısında bu sayıdan sonraki her sayısında okuru yeni harflere alıştırmak için bir havadisi, bir kıtayı, bir mânîyi yeni harflerle vereceğinin duyurusunu yaparak 28 Kasım'da yayımlanan 62. sayısına kadar *Rahle Başu* başlığı altında yeni harfleri öğreten bir köşeye yer verir. Bu doğrultuda yeni ve eski harflerin bir arada gösterildiği bir tablonun aşağısında Latin harfleriyle yazılmış ve genellikle yeni harflerin öğrenilmesi üzerine yazılmış mânîler, Yeni Köroğlu gazetesinde yer alır.

Resim15. Yeni Köroğlu, S. 46, 3 Ekim 1928

Resim16. Yeni Köroğlu, S. 54, 31 Ekim 1928

"Karanfilsin kararın yok,

Gonca gülsün tımarın yok,

Yeni harfler kolay ama

Senin ondan haberin yok." (S. 40, 12 Eylül 1928)

"Besmeyleyle çıktım yola,

Selam verdim sağa sola,

Çok akıllı kârilerim,

Yeni yazı kolay ola!" (S. 41, 15 Eylül 1928)

“Asmalarda üzüm var.
Yosmalarda gözüm var.
Yeni harfle yazana,
Şeker gibi sözüüm var.” (S. 42, 19 Eylül 1928)

“Yeni cami direk ister.
Benim canım börek ister.
Yeni harfler kolay ama,
Öğrenmeye yürek ister.” (S. 43, 22 Eylül 1928)

“Dağ başını duman aldı.
Yeni harfler yaman saldı.
Eski harfin kalkmasına,
İki aylık zaman kaldı.” (S. 50, 17 Ekim 1928)

2.4.4. Karikatür

Mizah ürünü fıkra, mizahi hikâye, mizahi şiir, karikatür, yazısız karikatür, kukla veya komedi gibi değişik türlerde ortaya çıkar (Öngören, 1998: 34). Fotoğrafların ve dijitalleşmenin olmadığı bir dönemde görseller karikatürler yardımıyla sunulur. Karikatürlerin malzemelerinden birisi toplumsal olaylar ve gelişmelerdir. Basın özgürlüğünün oluşmasıyla birlikte karikatürler övgü ve hicivlerin ifadesinde de araç olmuşlardır. Harf İnkılabı ile ilgili süreli yayınlarda yer alan karikatürlerde genellikle inkılabın toplum nezdindeki durumu ortaya koyulmuştur. Akbaba gazetesinde ise Atatürk'ün inkılabı için çalışmaları geniş ölçüde yer almıştır.

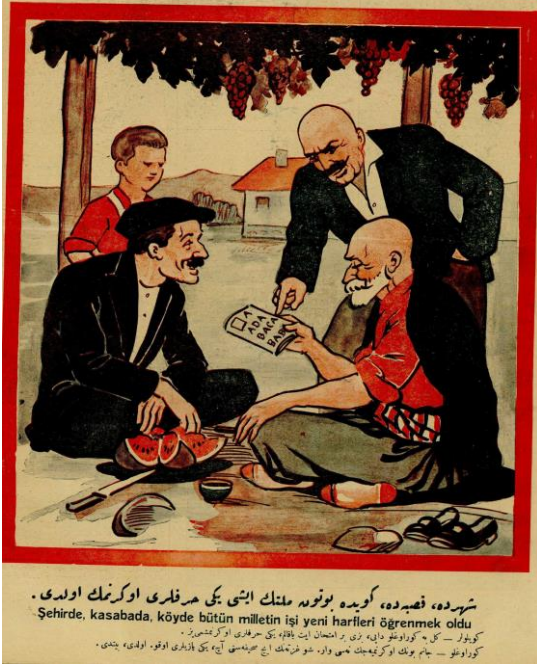
Resim17. Papağan, S. 32, 24 Teşrinievvel 1928

Resim18. Babacan, S. 10, 16 Ağustos 1928

Resim19. Akbaba, S. 615, 1 Teşrinisani 1928

Resim20. Yeni Köroğlu, S. 43, 22 Eylül 1928
Köylü: -Gel be Köroğlu dayı, bizi bir imtihan et bakalım, yeni harfleri öğrenmiş miyiz!
Köroğlu: -Canım, bunun öğrenmeyecek nesi var. Şu gazetenin iç sayfasını aç, yeni yazıları oku. Oldu, bitti.

Resim21. Babacan, S. 20, 20 Eylül 1928
Başkumandan yeni harf seferberliğini teftişe çıktı.
Hoca: -Paşam, ecdattan kalma düşmanımız olan cehalete karşı millet eline kalem alıp hazır ol vaziyetinde emrini bekliyor.

Resim22. Babacan, S. 14, 30 Ağustos 1928

Çocuk: -Efendi baba, gözünü dört aç. Dersini iyi belle. Yoksa karışmam, sipsivri cahil kalırsın; mahalledeki çocuklar seni yuhaya tutarlar.

2.4.5. Reklamlar

Yeni harflere geçiş sürecinde matbuat âlemi hareketlenmiş ve yeni harfleri öğreten kitapçıkların, kitapların basımı başlamıştır. Bu yayınların reklamları hâlihazırdaki süreli yayınlar üzerinde yapılmış, yeni harfleri öğrenmek isteyenlerin bu yayınlardan faydalanmaları gerekliliği vurgulanmıştır.

Resim23. Akbaba, S. 612, 22 Ekim 1928

Sevgili Kârilerimiz,

Kahkaka'yı, Akbaba'nın ilavesi olarak takdime karar verdik.

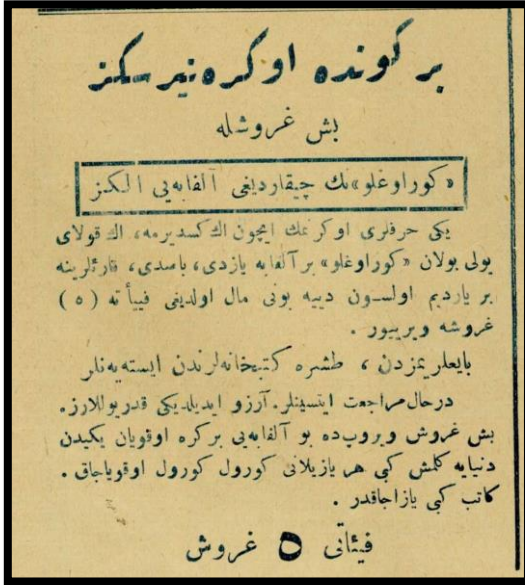
Yeni harflerimizle çıkan ilk gazete olmak gibi tarihî bir şeref taşıyan Kahkaha, kârilerinden bir rağbet görmüştü. Biz de bu rağbete bir mukabele-i şükran olmak üzere, Kahkaha'yı Akbaba'nın ilavesi olarak kârilerimize hediye etmeye karar verdik. Kahkaha, bundan sonra da muntazaman Akbaba'nın ilavesi olarak intişar edecek ve kârilerine yeni harflerle şen fıkralar, hikâyeler anlatan neşeli bir arkadaş olacaktır.

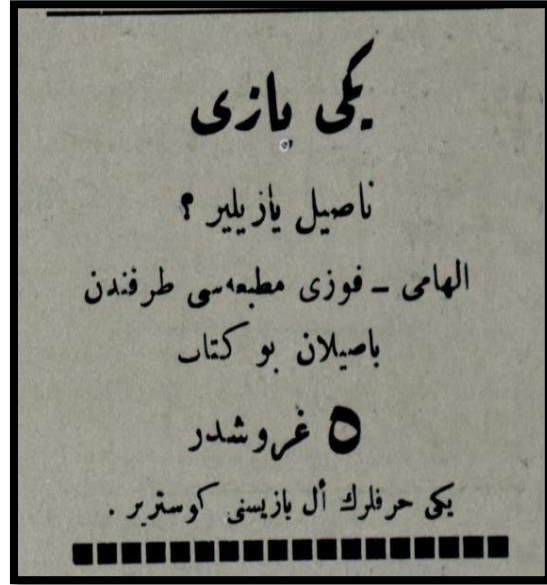
Resim24. Babacan, S.19, 17 Eylül 1928

Resim25. Akbaba, S. 608, 8 Ekim 1928

Resim26. Yeni Köroğlu, S. 37, 1 Eylül 1928 Bir Günde Öğrenirsiniz.

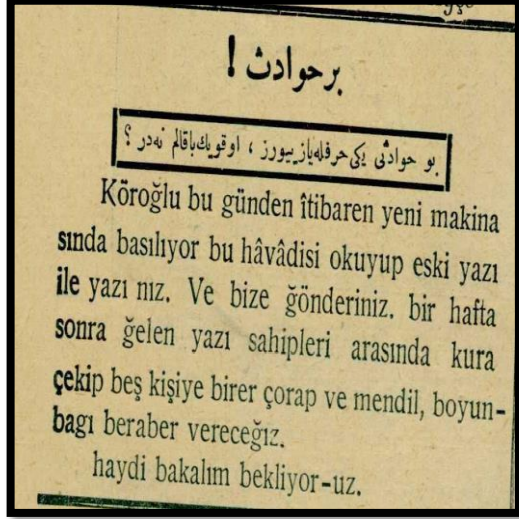

Resim27. Papağan, S. 25, 5 Eylül 1928 Yeni Yazı Nasıl Yazılır?

2.4.6. Müsabakalar

Süreli yayınlarda yeni harflerin halk tarafından benimsenmesi ve halkın yeni harfleri öğrenmesi için müsabakalar düzenlenir. Yeni Köroğlu gazetesi bu süreçte dört adet müsabaka düzenler. Bu müsabakalardan ilki 22 Eylül tarihinde duyurulur ve yeni harflerle yazılmış bir metnin Arap harfleriyle yazılması istenir. 29 Eylül'de ilan edilen ikinci yarışmada da okurlardan o sayıda yer alan bir fıkrayı ve yazıyı eski harflerle yazmaları istenir. Üçüncü müsabakanın duyurusu 6 Ekim tarihli 47. sayıda yapılır. Müsabakanın konusu 6 Ekim ve 20 Ekim tarihleri arasında gazetede çıkacak olan toplam 6 fıkranın yeni yazı ile yazılmasıdır. Yarışmanın sonucunda ödül olarak 100 okura kışlık yün yelekler, eldivenler, şemsiyeler, hanım çorapları, hanım başörtüleri, gramfon, gaz sobaları, paltoluk kumaşlar vs. birçok hediye verilecektir. Gazetenin 7 Kasım 1928 tarihli 56. sayısında, yeni harfler ile ilgili dördüncü müsabakanın duyurusu yapılır. Gazetelerin yeni harflerle çıkmasına yirmi gün kala okurlarını biraz daha idman ettirmek, hem de onlara bu vesile

ile birer hediye vermek isteyen Köroğlu yarışmaya katılan 100 kişiye küçük, büyük hediyeler verecektir. Müsabakanın konusu "yeni harflerin kâmilen başlayacağı 1 Kânunuevvel'e kadar çıkacak Köroğlu nüshalarının "be yahu" manzumelerini yeni harflerle" yazmaktır.

Resim28. Yeni Köroğlu, S. 43, 22 Eylül 1928

Resim29. Yeni Köroğlu, S. 45, 29 Eylül 1928

Papağan gazetesinde yeni harflerin öğretilmesi amacıyla hem bir bilmece hem bir cümle yarışması hazırlanır. Resim30'da karışık hâlde duran Latin harflerinin kaç tane olduğu ve bu harflerin neler olduğu sorulur. En çok harfi bulup gazeteye yollayanlar arasından kura çekilerek birinciye altın kol saati, ikinciye ipekli gömlek veya kombinezon, üçüncüye el çantası veya cüzdan, dördüncüden onuncuya kadar birer ipekli mendil, on beşinciye kadar birer abone verilecektir. Resim31'de ise Latin harfleriyle verilen kelimelerin ve edatların gazetede yayımlanan bir karikatürün birinin resim altı yazısı oluşturacak şekilde sıralanması istenmiştir. Cevap gönderenler arasında kura çekilerek birinciye yedi buçuk lira, ikinci ve üçüncüye beşer lira, onuncuya kadar muhtelif hediyeler verileceği belirtilmiştir.

Resim30. Papağan, S. 26, 12 Eylül 1928

Resim31. Papağan, S. 28, 26 Eylül 1928

Resim32. Akbaba, S. 605, 27 Eylül 1928

Yeni Türk harfleriyle bir fıkra müsabakası açıldı. Akbaba, bu nüshasında kâriilerine faydalı bir müsabaka açtı. Hem yeni Türk harflerini öğrenmek hem yazdığınız bir fıkranın imzanız ile neşredildiğini görmek hem de fıkra başına birer lira kazanmak isterseniz derhâl yeni müsabakamıza iştirak ediniz.

Sonuç

Akbaba, Babacan, Nasreddin Hoca, Papağan, Yeni Kalem ve Yeni Köroğlu gazeteleri, 1928 yılında yayımlanmakta olan mizah süreli yayınlarıdır. Nasreddin Hoca gazetesinin son sayısı 24 Mayıs 1928'de, Yeni Kalem dergisinin son sayısı ise 5 Nisan 1928 tarihinde yayımlanır. Bu tarihler, Harf İnkılabı fikrinin ortaya atıldığı ve çalışmaların yoğunlaştığı zamanın öncesine denk gelir. Dolayısıyla Nasreddin Hoca ve Yeni Kalem süreli yayınlarının içerisinde yeni harflerin kullanılması ile ilgili herhangi bir veri yer almaz. Yeni Kalem dergisinin 26 Ocak 1928 tarihli sayısında Latin harfleri ile ilgili bir yazının bulunması ocak ayında Latin harflerine geçilmesi ile ilgili bir düşüncenin var olduğuna işaret eder.

Papağan gazetesinin son sayısı tamamen Latin harflerine geçilmesinin hemen öncesi olan 28 Kasım 1928 tarihidir. Gazetede; 24 Ekim'de başlığın Latin harfleriyle yazılmaya başlanması, Latin harfli birkaç reklama yer verilmesi, birkaç yazıda Arap ve Latin harflerinin bir arada kullanılması ve Latin harflerinin kullanılmasını sağlayan iki müsabaka düzenlenmesi dışında Latin harfleriyle ilgili öğretici yazı ve görseller yer almaz. Gazete mizahi ve edebî bir gazete olarak adlandırılrsa da bu mizah genellikle kadın erkek ilişkileri, moda, aşk, kadınların sosyal hayatı gibi konular üzerinden yapılır. Gazetede yer alan karikatürler de bu konular etrafında şekillenir. Papağan'ın, muhteva itibarıyla edebî bir gazete olmasından dolayı Harf İnkılabı'na etkin bir şekilde yer vermediği görülmektedir.

Akbaba, Babacan ve Yeni Köroğlu gazeteleri, yeni harflere geçiş sürecinde yayımlanmaya devam eden ve yeni harflerin halka benimsetilmesi noktasında faaliyetler yürüten mizah süreli yayınlarıdır. Bu yayınlar, yeni harflerin öğretilmesi için adeta bir okul görevi görmüş ve inkılabın başarılı bir sonuca ulaşmasına etki etmişlerdir. Gazetelerin özellikle Eylül, Ekim ve Kasım aylarında yayımlanan sayılarında yeni harflere dair yazı ve görseller yoğunlaşmıştır. Akbaba ve Yeni Köroğlu gazeteleri bu süreçte daha cesur davranmış, Arap harflerinin yanında Latin harflerine de yer vermiştir. Akbaba gazetesi, yeni harflerin öğretilmesinden ziyade uygulanması noktasında karikatürler ve düşünce yazıları ile inkılabın benimsenmesine yardımcı olmuştur. Babacan ve Yeni Köroğlu gazeteleri gerek Latin harflerinin kullanılması gerekse öğretilmesinde sıkı faaliyetler yürütmüşlerdir. Babacan gazetesi cahillik vurgusu ile okurların bir an önce yeni harfleri öğrenmesi gerektiğine vurgu yapmış, okuru harekete geçiren yazılar yayımlamıştır. Bu yazılarda yeni harflerin kolaylığına, kısa sürede öğrenilebileceğine dair telkinlerde bulunulmuştur. Ayrıca yeni harfleri öğreten bilgi köşelerine de yer vererek bir okul vazifesi üstlenmiştir. Gazete, bu süreçte yoğun bir alfabe seferberliğinde bulunmasına karşın süreli yayınların tamamen Latin harfleriyle basılacağı 1 Aralık 1928 tarihinin öncesinde son sayısını yayımlamıştır. Yeni Köroğlu, yeni harflere geçiş sürecini düz yazıların yanında atasözü, şiir, mâni

gibi türlere de yer vererek daha zengin ve eğlenceli bir hâle getirmiştir. Gazetenin Rahle Başı adı altında verdiği derslerde hem Latin harfleri halka tanıtılmış hem de bu harfleri kullanması için çeşitli aktivitelere yer verilmiştir. Bu sayede yeni harflere geçiş sürecinin daha akılda kalıcı olmasına ve öğrenirken eğlenilmesine zemin hazırlanmıştır. Ayrıca gazetelerin düzenledikleri yarışmalar, bir rekabet ortamı oluşturarak sürecin hızlanmasına yardımcı olmuşlardır. Dolayısıyla mizah süreli yayınları, Harf İnkılabının kısa bir süre içerisinde gerçekleşmesine, halkın yeni harfleri öğrenmesine ve benimsemesine yardımcı olarak önemli bir vazifeyi üstlenmiş, inkılabın etkisini sağlamışlardır.

Kaynakça

- Aktaş, A. (1999). "Atatürk ve Harf Devrimi", *Erdem*, 11(33), s. 699-714.
- Andrews, W. G. (2018). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı, Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek*, çev.: Güney, T., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2009), <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 18.10.2023.
- Boratav, P. N. (1973). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler (2019). haz. Kaçalın, M. S., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çelebi, E. (2017). "Kastamonu Basımında Bir Mizah Gazetesi: Çalçene (1927-1929)", *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(10), s. 96-110.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Bitmeyen Öykü: Alfabe Tartışmaları*, (Ed.: Murat Yılmaz). Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Duman, H. (2000). *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928), I.-III. Cilt*. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Ener Su, A. (2017). *1900-1928 Yılları Arası Mizah Gazete ve Dergilerinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Ener Su, A. (2020). "Halka Latin Harflerini Öğreten Bir Mizah Gazetesi: Yeni Köroğlu", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 47, s. 57-88.
- İmer, K. (2001). *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karataş, D. (2022). "Akbaba Dergisinin 1928 Yılında Çıkan Sayılarında Harf İnkılabı ve Türkçenin Kullanımı", *Prof. Dr. Ensar Aslan'a Armağan*, ed. Bekki, S-Saygılı Savaş, Y., Ankara: Fenomen Yayıncılık.
- Kılıç, F. (2012). *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü: Ankara.
- Kısıklı, E. (2010). "Harf İnkılabı'nın Türk ve Dünya Basımındaki Yankıları", *Erdem*, S. 56, s. 117-162.
- Korkmaz, Z. (1963). *Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şimşir, B. N. (2008). *Türk Yazı Devrimi*, 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Ankara: Simurg Yayıncılık.
- Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1353.pdf>, Erişim tarihi: 18.10.2023.
- Ünver, M. (2013). *Eski Türkçe Mizah Dergilerinin Açıklamalı Bibliyografyası (1870-1928)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.
- Varlık, M. B. (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.